

Stefan Sokołowski

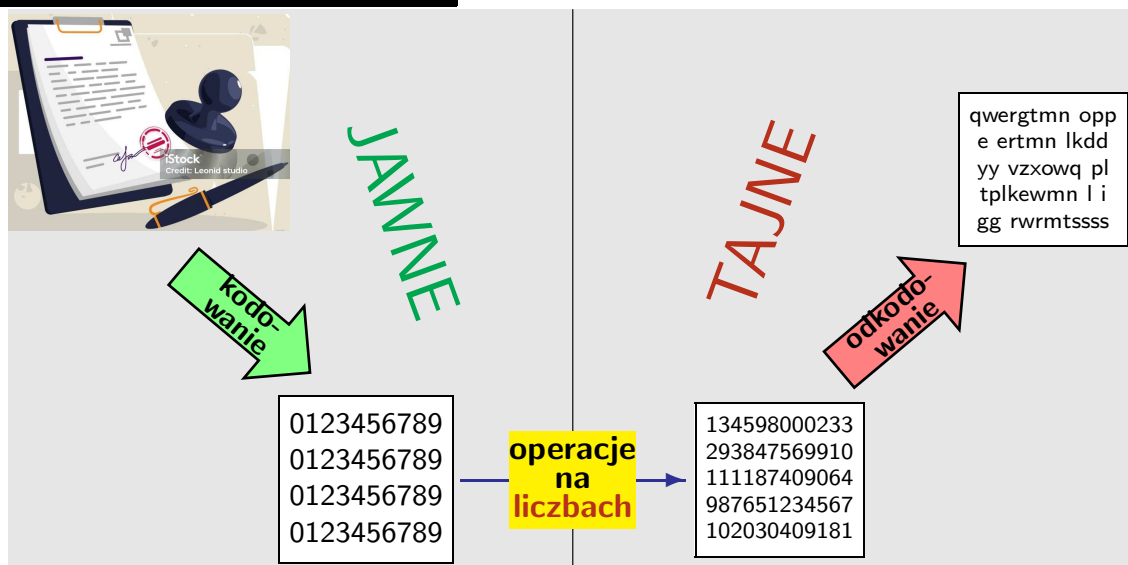
KRYPTOGRAFIA

wykład 2

Inst. Informatyki Stosowanej, ANS
Elbląg, 2026/2027

Wykład 2, str. 1

Matematyka szyfrów

Celem jest, żeby

- odbiorca **wtajemniczony mógł** z tekstu tajnego odtworzyć jawny,
- odbiorca **niewtajemniczony nie mógł** z tekstu tajnego odtworzyć jawnego,
- odbiorca **wtajemniczony mógł** się upewnić, że szyfrogram pochodzi od legalnego nadawcy (**wiadomość „podpisana”**).

Szyfrowanie z kluczem

Zasada Kerckhoffs'a:

- sam algorytm szyfrowania powinien być jawny i znany wszystkim zainteresowanym,
- a bezpieczeństwo ma opierać się na nieznajomości **klucza** przez ew. napastnika.

Kiedy ktoś opuszcza grupę wtajemniczonych, to nie trzeba zmieniać algorytmu, a tylko klucz.

Podstawowe rodzaje szyfrów z kluczem:

szyfr	<i>symetryczny</i>	<i>asymetryczny</i>
	klucz K	para kluczy K_1 i K_2
szyfrowanie	$M \xrightarrow{E_K} C$	$M \xrightarrow{E_{K_1}} C$
odszyfrowywanie	$C \xrightarrow{D_K} M$	$C \xrightarrow{D_{K_2}} M$
poprawność	$D_K(E_K(M)) = M$	$D_{K_2}(E_{K_1}(M)) = M$

E — encoding

M — message

K — key

D — decoding

C — cryptogram

Problem: jak bezpiecznie ustalić wspólny klucz?

Szyfrowanie blokowe

- klucz jest ciągiem bitów ustalonej długości;
- tekst **jawny**: zostaje zapisany jako jednolity **ciąg** bitów; np.

jawny:	W	I	T	A	J
ASCII:	87	73	84	65	74
binarnie:	01010111	01001001	01010100	01000001	01001010
ciąg:	0101011101001001010101000100000101001010				

- **ciąg** bitów zostaje podzielony na **bloki** równej długości, zależnej od długości klucza; **tutaj — dla klucza długości 10**;
- każdy blok jest szyfrowany osobno w ten sam sposób i tym samym kluczem; do odszyfrowywania używa się **tego samego klucza** (więc nadawca i odbiorca muszą się wcześniej umówić) — szyfrowanie blokowe jest *symetryczne*;
- bezpieczeństwo szyfru (trudność w złamaniu) wzrasta ze zwiększeniem długości klucza.

Przypomnienie — operacja **XOR**

$\oplus$	0	1
0	0	1
1	1	0

XOR — *exclusive OR*, czyli dyzjunkcja, czyli alternatywa wykluczająca

$$p \oplus q = 1 \iff \text{dokładnie jedna z wartości } p \text{ i } q \text{ jest } 1$$

zwykła alternatywa „V” ma tutaj 1

$$\begin{aligned} p \oplus q &= q \oplus p && \text{— przemienność} \\ (p \oplus q) \oplus r &= p \oplus (q \oplus r) && \text{— łączność} \\ p \oplus 0 &= p && \text{— el. neutralny} \\ p \oplus p &= 0 && \text{— odwrotność} \end{aligned}$$

Jeśli operacją szyfrującą jest „XOR-owanie” tekstu jawnego z kluczem, to powtórne „XORowanie” z tym samym kluczem daje wyjściowy tekst jawny:

$$\begin{aligned} (\text{jawny} \oplus \text{klucz}) \oplus \text{klucz} &= \text{jawny} \oplus (\text{klucz} \oplus \text{klucz}) \\ &= \text{jawny} \oplus 0 \\ &= \text{jawny} \end{aligned}$$

Szyfrowanie blokowe przez klucz i **XOR**

Przykład: (klucz — **0010101101**)

jawny:	W	I	T	A	J
ciąg bitów:	0101011101	0010010101	0100010000	0101001010	
klucz ×4:	0010101101	0010101101	0010101101	0010101101	
szyfrogram:	0111110000	0000111000	0110111101	0111110011	
bez klucza:		1111	?	?	?
klucz ×4:	0010101101	0010101101	0010101101	0010101101	
ciąg bitów:	0101011101	0010010101	0100010000	0101001010	
odszyfrowany:	W	I	T	A	J

Czy takie szyfrowanie jest bezpieczne?

- Bez znajomości klucza nie da się odszyfrować.
- Atak **brutalną siłą**: sprawdzić wszystkie możliwe klucze.

Kluczy o długości n jest 2^n :

$$2^{10} = 1024$$

$$2^{20} = 1\,048\,576$$

$$2^{56} \approx 72\,000\,000\,000\,000\,000$$

$$\text{rok} \approx 31\,500\,000 \text{ sek.}$$

Szyfrowanie blokowe przez klucz i XOR

A co, jeśli użyty klucz jest błędny? $\left\{ \begin{array}{l} \text{np. gdy zamiast } 0010101101 \\ \text{użyjemy } 0010101100 \end{array} \right.$

jawny:	W	I	T	A	J
szyfrogram:	0111110000	0000111000	0110111101	0111100111	
zły klucz $\times 4$:	0010101100	0010101100	0010101100	0010101100	
ciąg bitów:	01010111000010010100010001000101010001011				
odszyfrowany:	W	███	D	E	K

Zmiana nawet jednego bitu w kluczu może uniemożliwić odszyfrowanie. Jednak *współbieżność* może umożliwić przejrzenie w realistycznym czasie wszystkich 2^n kluczy; więc umożliwić skuteczny atak brutalną siłą.

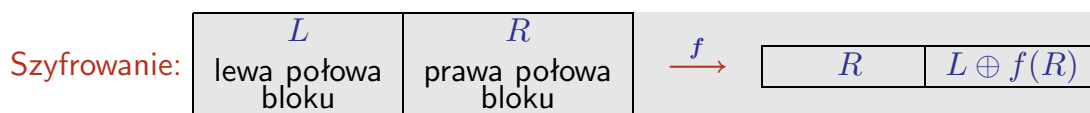
Jak się bronić?

Wielokrotne szyfrowanie różnymi kluczami? — to nic nie daje:

łączność $\rightarrow (\dots ((\text{jawny} \oplus \text{klucz}_1) \oplus \text{klucz}_2) \dots \oplus \text{klucz}_{k-1}) \oplus \text{klucz}_k$
 $= \text{jawny} \oplus (\text{klucz}_1 \oplus \text{klucz}_2 \dots \oplus \text{klucz}_{k-1} \oplus \text{klucz}_k)$
 — równoważne szyfrowaniu jednym wynikowym kluczem.

Szyfrowanie zaszyfrowanego

- Zasyfrowanie przez $\oplus$ z jakimś kluczem, a następnie z innym kluczem, nie poprawia bezpieczeństwa szyfru.
- Ale jeśli między tymi $\oplus$ -owaniami zastosujemy jakieś przestawienia, to sytuacja może ulec zmianie.
- **Sieć Feistela** — algorytm szyfrowania wielorundowego z przestawieniami i „funkcjami rundy” zależnymi od kluczy:
  - Niech $k \in \mathbb{N}_{\geq 1}$;
  - niech $f : \{0, 1\}^k \rightarrow \{0, 1\}^k$ — funkcja (zależna od tajnego klucza) przekształcająca ciągi bitów długości k w ciągi bitów długości k ;
  - tekst dzielimy na bloki $2k$ -bitowe (długości parzystej!) i na każdym bloku wykonujemy rundę:

Dla skutecznego zaszyfrowania będą potrzebne następne rundy (z innymi f -ami), bo na razie połowa bloku nie jest zaszyfrowana.

Feistel — dwie rundy

szyfrowanie:	odszyfrowywanie
$[L \mid R] \xrightarrow{f} [R \mid L \oplus f(R)]$	$[L \mid R] \xrightarrow{f} [R \oplus f(L) \mid L]$

Przykład:

Niech $\left\{ \begin{array}{l} k = 4 \\ f_0(c_0c_1c_2c_3) = (1010) \text{ dla dow. } c_0c_1c_2c_3 \\ f_1(c_0c_1c_2c_3) = (\bar{c}_0\bar{c}_1\bar{c}_2\bar{c}_3) \text{ — zaprzeczenia} \end{array} \right\}$

Szyfrowanie: najpierw $\xrightarrow{f_0}$, potem $\xrightarrow{f_1}$:

$$\begin{aligned} [1001 \mid 1101] &\xrightarrow{f_0} [1101 \mid 1001 \oplus 1010] = [1101 \mid 0011] \\ &\xrightarrow{f_1} [0011 \mid 1101 \oplus 1100] = [0011 \mid 0001] \end{aligned}$$

Odszyfrowanie: najpierw $\xrightarrow{f_1}$, potem $\xrightarrow{f_0}$:

$$\begin{aligned} [0011 \mid 0001] &\xrightarrow{f_1} [0001 \oplus 1100 \mid 0011] = [1101 \mid 0011] \\ &\xrightarrow{f_0} [0011 \oplus 1010 \mid 1101] = [1001 \mid 1101] \end{aligned}$$

to samo

Feistel — czy bezpieczny?

Jak już policzyliśmy, $[10011101] \xrightarrow{f_0} \dots \xrightarrow{f_1} [00110001]$

ale: $[10011101] \oplus [10101100] = [00110001]$

czyli tyle samo...

Czy przejście $\xrightarrow{f_0} \dots \xrightarrow{f_1}$ jest zawsze równoważne $\oplus$ -owaniu z $[10101100]$?

Nie, bo np. $[11111111] \xrightarrow{f_0} \dots \xrightarrow{f_1} [01010101]$ a

$$[11111111] \oplus [10101100] = [01010011]$$

Nie ma **pojedynczego** ciągu bitów, który $\oplus$ -owany z **dowolnym** ciągiem dawałby to samo, co kilka rund algorytmu Feistela.

W tym sensie wielorundowe szyfrowanie Feistela jest bezpieczne.

Problem:

każda runda potrzebuje osobnego klucza; ile więc informacji strony muszą wymienić dla ustalenia sposobu komunikacji?

DES — *Data Encryption Standard*

- DES był oficjalnym standardem szyfrowania w USA od 1974 do 2005. Od 1997 wiadomo, że daje się złamać (przez kilka do kilkudziesięciu dni nieprzerwanej pracy wyspecjalizowanego komputera); dlatego 8 lat później przestał być standardem.
- DES jest blokowym szyfrem *symetrycznym* — ze znajomości klucza do szyfrowania wynika również sposób odszyfrowywania.
- DES działa na blokach 64-bitowych (8-bajtów); przekształca każdy w 64-bitowy blok szyfrogramu.
- DES działa z kluczem 56-bitowym (7 bajtów) oraz z ustalonym sposobem generowania z niego funkcji dla 16 rund Feistela.
- DES jest opisany w bardzo wielu miejscach, np. w https://en.wikipedia.org/wiki/Data_Encryption_Standard